

Кудрявцева Наталія Олегівна,
аспірант Національної академії Служби
безпеки України

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ СЛІВ ЯК ПРОБЛЕМА ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Українська мова є мовою нашого народу. Вона вважається однією з найбільш милозвучних, приємних і багатих мов світу. Багатство української мови полягає також у тому, що значення слів може розрізнятися залежно від контексту речення. Поєднання таких слів у словосполучення ще більше ускладнюють можливість однозначного їх тлумачення. З однієї сторони, це забезпечує різнобарвність нашої мови, з іншої – іноді ускладнює потрібне розуміння змісту сказаного у побуті, в художній літературі, приписах законодавства тощо. Водночас, вживання багатозначних слів у нормах права не тільки ускладнює їх розуміння, а також сприяє збільшенню кількості судової практики з питань тлумачення багатозначних норм та створює нерозуміння у застосуванні окремих приписів права.

У юридичній науці багатозначні слова іменують як «оціночні поняття/категорії» і активно їх застосовують. Більше того, як свідчить практика, з роками якість нормативної техніки погіршується, а випадки вживання багатозначних слів у нормах права стають частішими. Серед прикладів застосування оціночних понять такі як «суспільний інтерес», «баланс інтересів», «малозначущість діяння», «суспільна шкода», «щире каяття», «належний рівень», «дієвий механізм» тощо. Зазначені категорії зазвичай не мають чіткого нормативного визначення і повинні тлумачитися виходячи з практики застосування чи на власний розсуд особи, яка їх застосовує.

Більше того, вживання оціночних понять значною мірою суперечить принципу правової визначеності (legal certainty) нормативних актів, який є одним з основних елементів справедливого судочинства та верховенства закону, перешкоджає чіткості, зрозумілості та однозначності правових норм. Правова визначеність є однією з умов ефективної дії принципу верховенства права, а забезпечення реалізації вимог цього принципу є передумовою не лише ефективної реалізації та захисту прав людини, а й чіткого функціонування елементів державного механізму.

Іноді принцип правової визначеності іменують принципом певності, який гарантує забезпечення легкості з'ясування змісту права і можливість скористатися цим правом у разі необхідності. Усе право повинне бути достатньо чітким, щоб дозволити громадянину, якщо виникне потреба, передбачити за певних обставин ймовірні наслідки, які може спричинити та чи інша дія [1].

На сьогодні права визначеність стає все більш вагомим та значним фактором правотворчого та правозастосовного процесів [2, с. 205]. Принцип правової визначеності одночасно є бажаним

результатом правового регулювання, до якого прагне правова держава і громадянське суспільство [3, с. 10].

Водночас надзвичайно важливим є те, щоб ще до ухвалення приписів актів права було здійснено їх оцінювання на предмет можливості практичного виконання, а також щоб мала місце перевірка вже після їх ухвалення на предмет того, чи їх може бути застосовано у дієвий спосіб. Як зазначено у спеціальному Дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія; під назвою «Мірило правовладдя» (розроблене і затверджене на 106-й пленарній сесії 11–12 березня 2016 року), Венеційська комісія виходить з того, що перешкоди для дієвого виконання приписів актів права можуть виникати не лише внаслідок незаконної чи недбалості дії з боку органів влади, але й через те, що якість законодавства унеможлиблює таке виконання. Крім того, в даному дослідженні також зазначається, що приписи акта права має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з нормами [4].

Водночас відповідно до правової позиції Конституційного Суду України принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема, їх передбачуваності та стабільності [5] «юридичної визначеності будь-якого нормативного акта неможливо досягти, якщо текст акта (його припису) є двозначним (багатозначним). Юридична визначеність – це передовсім недвозначність» [6]. В ідеалі, правові норми не повинні містити некоректного та неоднозначного використання термінів, оперувати термінами, що потребують додаткового визначення, або несприятливими для нормативно-правових актів та ускладнюють його реалізацію.

В окремих випадках вживання багатозначних юридичних термінів та понять, які не мають нормативного закріплення, а також оціночних понять, зміст яких визначається не законом або нормативним актом, а правосвідомістю суб'єкта правозастосування також є підставою для застосування органами судочинства судової дискреції (судового розсуду) [7].

Таким чином, як бачимо, надмірне використання у юридичній термінології оціночних понять з огляду на їх багатозначність значно погіршує якість норм права, що потребують виконання. Вважаємо, що у нормативній техніці вживання багатозначних слів потребує чіткого визначення дефініцій або обмеження їх застосування.

Список використаних джерел

1. Принцип правової визначеності. URL: uk.m.wikipedia.org/wiki.
2. Гуйван П.Д. Правова визначеність як елемент верховенства права. Матеріали конференції «Одеські юридичні читання». 2017. С. 205–208.
3. Кравчук В. Зміст принципу правової визначеності як необхідної складової верховенства права. Актуальні проблеми правознавства. 4 (20) . 2019. Т. 2. С. 10–15.

4. Ян Берназюк. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. Судебно-юридическая газета. 2020. 21 жовтня. URL: bit.ly/2IPq065.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України, від 20.12.2017 № 2-п/2017 URL: zakon.rada.gov.ua.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України, від 14.07.2021 № 1-п/2021 URL: zakon.rada.gov.ua.

7. Верховний Суд надав роз'яснення щодо змісту судової дискреції у кримінальному судочинстві URL: Court.gov.ua/archive/437962.

Леонова Наталія Валеріївна,

доцент кафедри МВСГД

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук;

Верба Ростислав Віталійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКА МОВА – КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ І КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК СОБОРНOSTІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Юридичний статус української мови встановлений та гарантований статтею 10 Конституції України, у межах конституційного правопорядку державною мовою в Україні є українська мова.

На державу покладено позитивний конституційний обов'язок забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [1]. Позитивність такого обов'язку передбачає вжиття необхідних та достатніх дієвих (активних) заходів задля його реального та ефективного виконання.

Джерелом юридичного статусу української мови як державної є державотвірна роль української нації та незалежна державність України, відновлена внаслідок «здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення» (абзац третій преамбули Конституції України). Право саме української нації на самовизначення є основою Акта проголошення незалежності України, що його ухвалила 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР (далі – Акт), яка діяла «виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН» (абзац третій преамбули Акта). Юридичним фактом, який остаточно й